

Alina Walenia

Uniwersytet Rzeszowski

ZNACZENIE INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH W ROZWOJU REGIONALNYM PODKARPACIA

Streszczenie: Wpływ inwestycji zagranicznych na rozwój województwa podkarpackiego należy ocenić pozytywnie. Struktura wartościowa nakładów inwestycyjnych zrealizowanych przez podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na Podkarpaciu ukazuje wyraźną koncentrację inwestycji w przemyśle. Badania potwierdziły, że zagraniczni inwestorzy skupiali się na zakupie środków trwałych, a w tej grupie głównie na nakładach na nowe obiekty majątkowe (*greenfield*) oraz ulepszenie istniejących. Struktura inwestycji zagranicznych znacząco poprawiała konkurencyjność tworzonych lub przejmowanych zakładów produkcyjnych na Podkarpaciu.

Słowa kluczowe: inwestycje zagraniczne, rozwój regionalny, czynniki lokalizacji, województwo podkarpackie.

1. Wstęp

Województwo podkarpackie, wchodzące w skład regionów zlokalizowanych na ścianie wschodniej, kwalifikowane jest do grupy regionów o najniższym poziomie rozwoju gospodarczego w Polsce i do jednych z niższych w Unii Europejskiej. Potwierdzają to wskaźniki społeczno-ekonomiczne dla Podkarpacia w stosunku do średniej krajowej. Egzemplifikacją niższego poziomu rozwoju gospodarczego Podkarpacia w relacji do reszty kraju jest m.in. wielkość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca, wskaźnik bezrobocia czy poziom wynagrodzenia w przemyśle. W latach 2000-2007 różnica PKB na jednego mieszkańca w województwie podkarpackim w stosunku do PKB na jednego mieszkańca Polski równała się 29-31%. Wskaźnik bezrobocia na koniec stycznia 2009 r. wyniósł na Podkarpaciu 14,1% i był o 3,6% wyższy niż średnia krajowa. Podobnie wynagrodzenie w przemyśle w województwie podkarpackim na koniec stycznia 2009 r. było najniższe w Polsce i wynosiło 2567,85 zł, podczas gdy średnia krajowa to 3161,80 zł. Wskaźnik przeciętnego zatrudnienia w przemyśle sytuuje Podkarpacie na dziewiątej pozycji w kraju, co świadczy o randze tej gałęzi w działalności gospodarczej województwa. Biorąc pod uwagę wyżej wymienione czynniki determinujące niższy poziom rozwoju gospodarczego województwa podkarpackiego w stosunku do innych województw kraju, można sformuło-

wać wniosek, że optymalną drogą rozwoju Podkarpacia w przyszłości będzie przezwyciężenie wewnętrznych czynników niższego poziomu rozwoju, uzupełnienie niedoborów kapitału inwestycyjnego oraz rozwój kapitału ludzkiego [Nytko 2009, s. 98].

Podkarpacie od kilkunastu lat jest aktywnym uczestnikiem międzynarodowej wymiany kapitału pod postacią bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ), zarówno jako jego dawca, jak i biorca. Inwestycje w tym regionie w latach 1989-2008 podjęły firmy nie tylko z Europy, ale również z Ameryki Północnej i Południowej, Azji i Afryki. Z kolei przedsiębiorstwa z Podkarpacia rozpoczęły inwestycje na Ukrainie, w Rosji, na Słowacji i w Czechach oraz innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Atrakcyjność inwestycyjna Podkarpacia, a także udział tego województwa w ogólnej wielkości napływu BIZ do Polski wciąż jednak pozostają na niskim poziomie zarówno w relacji do innych regionów, jak i do potencjału gospodarczego tego regionu. Tymczasem, jak wynika z teorii ekonomii i dotychczasowych doświadczeń gospodarczych, BIZ mogą być kluczowym akceleratorem rozwoju gospodarczego Podkarpacia.

Celem niniejszej publikacji jest ocena znaczenia inwestycji zagranicznych w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podkarpackiego, próba określenia wpływu inwestycji zagranicznych na rozwój instytucjonalno-społeczny i ekonomiczny oraz na poprawę warunków życia mieszkańców. W tym celu przeanalizowano efekty, jakie przyniosły Podkarpaciu inwestycje zagraniczne zrealizowane w latach 2004-2008.

2. Determinanty warunkujące napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych

Podejmując próbę wytłumaczenia pojęcia bezpośrednich inwestycji zagranicznych, należy zacząć od określenia pojęcia „inwestycja”. Według W. Kraszewskiego „inwestycje to przedsięwzięcia, których istotą jest teraźniejsze wyrzeczenie dla przyszłej korzyści. Teraźniejszość jest względnie pewna, podczas gdy przyszłość jest niewiadomą [Kraszewski 2004, s. 18].

Inwestycje są więc „poświęceniem pewnego dla niepewnej przyszłości”. Przedsiębiorcy, dążąc do maksymalizacji zysku, inwestują za granicą w warunkach bardziej sprzyjających, ale nie do końca pewnych. Z kolei inwestycje zagraniczne to jedna z form międzynarodowego transferu kapitału, definiowanego w szerokim ujęciu jako ruch kapitału odnotowany w bilansie płatniczym. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne są najbardziej zaawansowanym sposobem wejścia na obce rynki. W literaturze ekonomicznej istnieją różne definicje BIZ. Różnice te dotyczą raczej stopnia szczegółowości sformułowania niż ekonomicznej treści zjawiska [Weresa 2002, s. 7]. Na przykład P. Krugman i M. Obstfeld opisują bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako „międzynarodowy transfer kapitału w celu utworzenia w innym kraju filii i sprawowania nad nią kontroli” [Krugman, Obstfeld 2003, s. 94].

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne określane są jako „forma długoterminowych lokat kapitałowych wywołujących trwały wpływ na zarządzanie działalnością produkcyjną przedsiębiorstwa zlokalizowanego w innym kraju niż kraj stałego osiedlenia inwestora i osiąganie zysków z tego tytułu”. Zagraniczna inwestycja bezpośrednia to lokata kapitału w przedsiębiorstwie zagranicznym, połączona z kontrolowaniem tego przedsiębiorstwa, w celu osiągnięcia zysku i innych korzyści [Czerwiec 2005, s. 9].

Institucje monitorujące napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski, m.in. Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych SA, opierają się głównie na zaleceniach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) i Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW). Według MFW inwestycja bezpośrednia to inwestycja podejmowana w celu uzyskania trwałego wpływu na działalność przedsiębiorstwa w innym kraju, inwestor zaś ma na celu trwale zarządzać tą firmą. Definicja ta wydaje się jednak zbyt ogólna i w wielu krajach była odmiennie interpretowana, co powodowało rozbieżności w klasyfikacji inwestycji jako bezpośrednie lub portfelowe. Często prowadziło to do sytuacji, w której wartość bezpośrednich inwestycji napływających do danego kraju znacznie różniła się od tzw. statystyk lustrzanych, czyli „podjętych inwestycji deklarowanych przez kraje inwestujące” [Puchalska 2007, s. 235-243].

W celu wyeliminowania tego błędu i ujednoczenia danych statystycznych w porównaniach międzynarodowych, została stworzona wzorcowa definicja inwestycji bezpośrednich (ang. *benchmark definition of foreign direct investments*). Według Międzynarodowej Organizacji Finansowej (IMF), OECD i Konferencji Narodów Zjednoczonych Do Spraw Handlu i Rozwoju (UNCTAD), bezpośrednie inwestycje zagraniczne (*foreign direct investment*) są kategorią międzynarodowych inwestycji dokonywanych przez rezydenta jednego kraju, nazywanego „inwestorem bezpośrednim” lub „firmą matką”, albo korporacją transnarodową (KTN), z zamiarem sprawowania długotrwałej kontroli w przedsiębiorstwie innego kraju, nazywanym „przedsiębiorstwem bezpośredniej inwestycji” (PBI) lub „firmą-córka”. Przez „długotrwałą kontrolę” rozumie się tutaj istnienie długoterminowych relacji pomiędzy inwestorem bezpośrednim i przedsiębiorstwem bezpośredniej inwestycji oraz istotnym poziomem oddziaływania, który daje inwestorowi bezpośredniemu efektywny głos w zarządzaniu przedsiębiorstwem bezpośredniej inwestycji. Minimalny próg zaangażowania kapitałowego inwestora bezpośredniego w przedsiębiorstwie bezpośredniej inwestycji, dla uznania inwestycji za BIZ, ustalono na poziomie 10%. Podejmując próbę sformułowania syntetycznej definicji na podstawie przedstawionego wyżej ujęcia, BIZ można zdefiniować jako długookresową inwestycję, podejmowaną przez przedsiębiorstwo lub osobę fizyczną jednego kraju, w przedsiębiorstwo innego kraju, z zamiarem sprawowania kontroli nad nim i czerpania z niego zysku. Przy czym istotą BIZ jest transfer nie tylko kapitału, ale również pracy i wiedzy technologicznej, marketingowej i organizacyjnej [Nytko 2009, s. 5-6].

Do inwestycji bezpośrednich zalicza się również udzielanie kredytów zagranicznym przedsiębiorstwom lub zlokalizowanym za granicą przedsiębiorstwom z udziałem własnym, a także wyposażanie ich w dobra inwestycyjne [Rymarczyk 2005, s. 30]. BIZ z reguły mają charakter długoterminowy. Charakterystyczną ich cechą jest przemieszczanie, oprócz środków finansowych, także czynników produkcji, przy czym kluczową rolę odgrywają umiejętności technologiczne, menedżerskie i marketingowe. Istotą BIZ jest to, że są inwestycjami przedsiębiorczymi i w odróżnieniu od inwestycji portfelowych nie stanowią jednorodnych aktywów, ale przemieszczający się za granicę pakiet produkcyjny, w którym kapitał nie jest składnikiem dominującym, lecz jedynie współtowarzyszającym.

W literaturze istnieje wiele teoretycznych wyjaśnień determinant przepływu kapitału między krajami. Do najpopularniejszych teorii wyjaśniających przepływ kapitału w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych do kraju „przyjmującego” zaliczamy:

- teorię przewag monopolistycznych,
- teorię międzynarodowego cyklu życia produktu,
- teorię lokalizacji,
- eklektyczną teorię międzynarodowej produkcji.

Teoria przewag monopolistycznych zakłada, że przedsiębiorstwa są gotowe ponieść dodatkowe koszty związane z podjęciem działalności gospodarczej za granicą, jeżeli w ten sposób efektywniej wykorzystają posiadane aktywa. Przedsiębiorstwo dokonujące bezpośrednich inwestycji za granicą musi dysponować nie tylko dużym kapitałem, ale także posiadać przewagę nad istniejącymi lub potencjalnymi przedsiębiorcami kraju lokaty w obszarach dotyczących nieklasycznych czynników produkcji (np. wiedzy technologicznej, marketingowej).

Teoria międzynarodowego cyklu życia produktu zakłada, że cykl życia produktu składa się z trzech faz. W pierwszej, zwanej fazą produktu innowacyjnego, wytwarzany przez przedsiębiorstwo produkt ulega ciągłym modyfikacjom technologicznym i użytkowym, jest wytwarzany w niewielkich ilościach na rynek kraju wysoko rozwiniętego, w którym przedsiębiorstwo zlokalizowało produkcję. Pod koniec tej fazy rozpoczyna się niewielki eksport do krajów o równie wysokim poziomie gospodarczym. Druga faza to faza dojrzałego produktu, w której producent dąży do osiągnięcia korzyści skali poprzez umasowienie produkcji, obniżenie kosztów i zmniejszenie cen, którym towarzyszy rosnący popyt. Następuje zmniejszenie produkcji w kraju macierzystym, a przedsiębiorstwo zakłada filie w krajach rozwiniętych gospodarczo w drodze inwestycji bezpośrednich. W trzeciej fazie następuje całkowita standaryzacja produktu (faza standaryzowanego produktu). Przedsiębiorstwo zostaje zmuszone do lokalizacji produkcji w krajach rozwijających się, gdzie ceny czynników produkcji są niższe.

Teoria lokalizacji opiera się w głównej mierze na neoklasycznej teorii handlu zagranicznego. Pomija jednak założenie doskonałej konkurencji i określa determi-

nanty wpływające na wybór miejsca lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Opierając się na istniejących teoriach BIZ, można wyjaśnić, że decyzje inwestorów o podjęciu inwestycji na rynku zagranicznym zależą od własnościowych przewag przedsiębiorstw i korzyści z ich internalizacji, natomiast o wyborze geograficznej lokalizacji decydują czynniki składające się na otoczenie przedsiębiorstwa w kraju przyjmującym.

Teorią uwzględniającą splot wszystkich determinant bezpośrednich inwestycji zagranicznych (wypływających i napływających) jest eklektyczny paradygmat OLI Dunninga. Teoria OLI (*Ownership, Localization, Internalization*) wyjaśnia podjęcie BIZ jako efekt działania trzech warunków:

- posiadania przez firmę przewag własnościowych (przewag oligopolistycznych),
- występowania korzystnych czynników lokalizacyjnych,
- istnienia większych korzyści dla firmy z internalizacji niż z eksternalizacji jej działalności.

W teorii lokalizacji uzależnia się podjęcie BIZ od konkurencyjnych przewag kraju (regionu), które działają korzystnie na procesy rozwojowe przedsiębiorstw. Korzyści konkurencyjne, uwarunkowane lokalizacją, określane są jako korzyści (czynniki) lokalizacyjne [Latocha 2005, s. 52].

Z punktu widzenia zagranicznych inwestorów rozważających możliwość wejścia na nowe rynki krajowe bądź lokalne czy powiększenia dotychczasowego wkładu, istotna jest analiza korzystnych i niekorzystnych czynników, które mają kluczowy wpływ na powodzenie inwestycji zagranicznych w kraju goszczącym. Do korzystnych stron inwestowania za granicą można zaliczyć: niższe koszty płac za granicą niż w kraju, obecność na rynku zbytu za granicą, długofalowe zwiększenie zdolności konkurencyjnej, zdobywanie nowych rynków zbytu, pozbycie się ryzyka walutowego, często tańsze surowce, niższe koszty transportu do odbiorców, ulgi podatkowe w kraju inwestowania, wyeliminowanie problemów związanych z wwozem towarów, tani reimport.

Niekorzystne skutki podejmowania inwestycji bezpośrednich obejmują m.in.: ograniczenie, w niektórych okolicznościach, transferu zysków, ryzyko polityczne, np. groźba wywłaszczenia, możliwa dyskryminacja, jeśli przedsięwzięcie staje się konkurencyjne wobec produkcji własnej kraju inwestowania, stosowany czasem warunek udziału mniejszościowego, co może prowadzić do krepowania działalności inwestora, a w niektórych sytuacjach utratą miejsc pracy w kraju. Wymienione korzyści i niedoskonałości pozwalają na ustalenie czterech grup motywów inwestowania za granicą:

- motyw zbytu (zdobywanie nowych lub zachowanie dotychczasowych rynków zbytu),
- motyw zaopatrzenia (np. pewniejsze zaopatrzenie w surowce),
- motyw obniżki kosztów (np. tańsza siła robocza),

- motyw ochrony środowiska (np. niższe wymogi w tym zakresie w kraju inwestowania).

Z obserwacji zachowań inwestorów w krajach zachodnich wynika, że dominującym motywem jest motyw rynków zbytu, a w drugiej kolejności motyw ochrony środowiska [Kalita 2007, s. 104].

Tabela 1. Wpływ głównych czynników na lokalizację BIZ w postaci nowych zakładów produkcyjnych w wielkich miastach, strefach metropolitalnych oraz obszarach pozametropolitalnych

Czynnik lokalizacji	Zasięg terytorialny oddziaływania głównych czynników na lokalizację inwestycji zagranicznych w postaci nowych zakładów
<ul style="list-style-type: none"> – dogodne położenie w stosunku do odbiorców – pozytywne postawy ludzi wobec pracy – dostępność szerokiej informacji o terenie – niskie ceny ziemi 	Duży wpływ na lokalizację zarówno w wielkich miastach, jak i poza nimi
<ul style="list-style-type: none"> – łatwość pozyskania wysokokwalifikowanych specjalistów – łatwość pozyskania wykwalifikowanych robotników – pozytywne doświadczenia innych firm inwestujących wcześniej w danym miejscu – dostępność usług zaspokajających potrzeby pracowników firmy – dostępność tanich budynków 	Duży wpływ na lokalizację w wielkich miastach, mniejszy poza nimi
<ul style="list-style-type: none"> – dostępność specjalistycznych usług dla firm 	Duży wpływ na lokalizację w wielkich miastach i ich bliskim sąsiedztwie, mniejszy w innych obszarach
<ul style="list-style-type: none"> – bliskość głównych dróg – bliskość przyszłej lub obecnej autostrady – współpraca ze strony władz gminy 	Duży wpływ na lokalizację poza wielkimi miastami, mniejszy w wielkich miastach
<ul style="list-style-type: none"> – dobre warunki ekologiczne – niskie koszty pracy 	Duży wpływ na lokalizację w obszarach pozametropolitalnych, mniejszy w wielkich miastach i ich strefie metropolitarnej
<ul style="list-style-type: none"> – ulgi podatkowe ze strony rządu – bliskość granicy – niewielka skłonność do strajków – bliskość źródeł zaopatrzenia w surowce, materiały lub części 	Ograniczony wpływ na lokalizację zarówno w wielkich miastach, jak i poza nimi

Źródło: [Domański, Guzik, Gwosdz 2000, s. 99-124].

Determinanty napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w literaturze przedmiotu nazywane są walorami lokalizacyjnymi, decydującymi o wyborze miejsca lokaty inwestycji. Ich jakość określa poziom ryzyka inwestycyjnego i atrakcyjność inwestycyjną danego kraju, regionu. Ponadto niektóre determinanty napływu BIZ stanowią równocześnie czynniki międzynarodowej konkurencyjności gospodarki lokalnej i krajowej. Dlatego też atrakcyjność inwestycyjna oraz konkurencyjność

gospodarki są z sobą związane i wpływają na rodzaj BIZ napływających do danej gospodarki. Wynika to z faktu, że wraz z rozwojem gospodarczym kraju zmienia się poziom i charakter konkurencyjności ogólnokrajowej gospodarki, a kraje na różnych poziomach rozwoju gospodarczego przyciągają innego rodzaju zagraniczne inwestycje bezpośrednie. Na przykład w krajach rozwijających się występują BIZ poszukujące tańszych czynników produkcji, z czasem pojawiają się BIZ poszukujące wydajności, przeważnie tańszej i względnie bardziej produktywnej siły roboczej. Natomiast w krajach najbardziej rozwiniętych dominują BIZ poszukujące aktywów strategicznych, zwłaszcza tych opartych na wiedzy. Nawet w przypadku walorów lokalizacyjnych, które wydają się niezależne od poziomu gospodarczego kraju, jak np. wielkość populacji danego państwa, regionu (popyt potencjalny), taka zależność przybiera często charakter pośredni. Popyt potencjalny bowiem może się zamienić w rzeczywisty tylko wtedy, gdy obywatele danego kraju osiągną odpowiedni poziom siły nabywczej. Dlatego wiedza dotycząca walorów lokalizacyjnych, które decydują o wyborze danego kraju przez inwestorów zagranicznych, niezbędna jest w procesie tworzenia i modyfikacji polityki pozyskiwania inwestycji zagranicznych [Majewska 2005, s. 101-102]. W tabeli 1 zostały przedstawione główne czynniki wpływające na lokalizację inwestycji zagranicznych w postaci nowych zakładów produkcyjnych.

3. Kapitał zagraniczny w województwie podkarpackim

Analiza zgromadzonego materiału empirycznego dotyczącego inwestycji zagranicznych na Podkarpaciu wykazała, że zainwestowany kapitał zagraniczny przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu oraz do poprawy warunków życia mieszkańców. Wzrost liczby firm z udziałem kapitału zagranicznego, który nastąpił w latach 2004-2008 w województwie podkarpackim z 524 do 754 (zob. tab. 2), pozytywnie wpłynął na poprawę możliwości działalności gospodarczej wskutek wzrostu liczby podmiotów gospodarczych, a także na obniżenie poziomu bezrobocia i wzrost dochodów budżetowych. Następstwem lokowania BIZ w regionie jest również systematyczna poprawa stanu infrastruktury technicznej (nawierzchni dróg, trakcji kolejowych, modernizacja lotniska), a także poprawa warunków infrastruktury ekonomicznej (takich jak edukacja czy opieka zdrowotna).

Tabela 2. Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego na Podkarpaciu w latach 2004-2008

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008
Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego*	542	602	661	707	754

* podmioty zarządzane bezpośrednio lub pośrednio przez nierezydenta w rozumieniu przepisów prawa dewizowego lub takie, w których nierezydent dysponuje co najmniej 5% głosów na walnym zgromadzeniu

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Podkarpacki Urząd Skarbowy...].

Analizując strukturę zatrudnienia w utworzonych na Podkarpaciu podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego, należy stwierdzić, że dominowały podmioty o liczbie zatrudnionych do 9 osób. W 2008 r. w województwie podkarpackim zarejestrowano 61 spółek z udziałem kapitału zagranicznego wobec 57 w 2007 r. i 47 w 2006 r. oraz 49 w 2005 r. W strukturze nowo rejestrowanych podmiotów tylko 2 spółki zaliczono do dużych firm, 2 do średnich i 14 do małych. Zdecydowana większość (ponad 90%) to podmioty mikro (zob. tab. 3).

Tabela 3. Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego, według liczby pracujących, które zostały zarejestrowane na Podkarpaciu w latach 2005-2008

Wyszczególnienie	2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.
Podmioty ogółem,	49	47	57	61
z tego o liczbie pracujących:				
0-9	47	44	49	51
10-49	2	3	6	8
50-249	-	-	1	1
250 i więcej	-	-	1	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Urząd Statystyczny w Rzeszowie...].

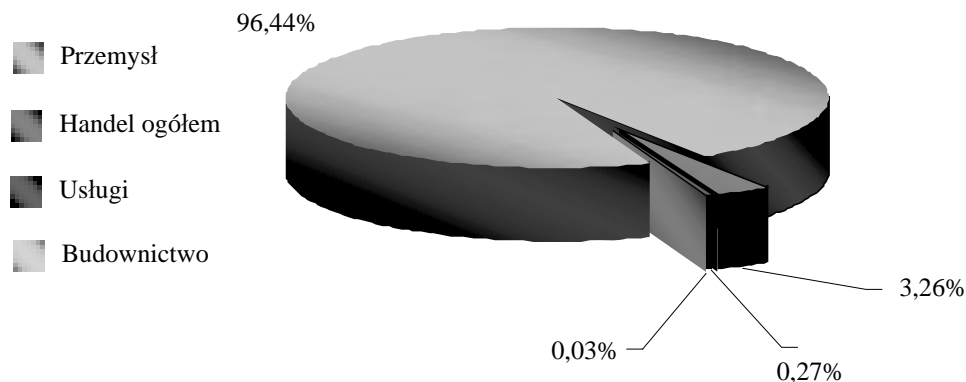
Przedstawiona w tab. 4 struktura nakładów inwestycyjnych poniesionych przez podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na Podkarpaciu w 2008 r. pokazuje, że zagraniczni inwestorzy koncentrowali się przede wszystkim na zakupie środków trwałych. W tej grupie aż 97% stanowiły nakłady na nowe obiekty majątkowe oraz ulepszanie istniejących. Taka struktura inwestycji zagranicznych znacząco poprawiała konkurencyjność tworzonych lub przejmowanych zakładów produkcyjnych na Podkarpaciu, a w efekcie przyczyniła się do dobrych wyników finansowych podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego na Podkarpaciu oraz wysokich dywidend trafiających do właścicieli [*Raport o stanie...* 2008, s. 7-8].

Tabela 4. Struktura nakładów inwestycyjnych poniesionych przez podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na Podkarpaciu w 2008 r.

Wyszczególnienie	Wartość nakładów w mln zł
Ogółem nakłady,	933,7
z tego na:	
środki trwałe	845,6
w tym nakłady na nowe obiekty majątkowe i ulepszanie istniejących	822,3
wartości niematerialne i prawne	49,1
nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne zaliczane do inwestycji długoterminowych	0,2
pozostałe długoterminowe aktywa finansowe	38,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Urząd Statystyczny w Rzeszowie...].

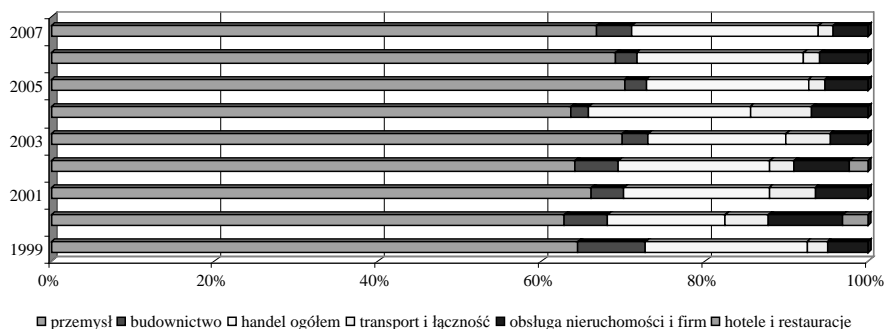
Nakłady inwestycyjne, poniesione w 2008 r. przez podkarpackie podmioty z udziałem kapitału zagranicznego, wykazują niezwykle silną polaryzację w zakresie podziału na sekcje Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD). Sekcje C, D i E, które tworzą przemysł, obejmują 96,4% inwestycji w całym badanym roku (zob. rys. 1). Odsetek ten jest wyraźnie wyższy w porównaniu ze wskaźnikiem udziału inwestycji w przemyśle na tle inwestycji ogółem dla lat 1989-2008 (89,3%). W 2008 r. nastąpiło dalsze zwiększenie skumulowanego udziału inwestycji w przemyśle – dla lat 1989-2007 wynosił on 88,5%. Fakt ten potwierdza, że Podkarpacie jest atrakcyjną lokalizacją działalności przemysłowej, sugeruje natomiast, że inwestorzy zagraniczni nie doceniają np. atutów turystycznych i środowiska naturalnego województwa, ponieważ udział inwestycji w szeroko rozumiane usługi jest znikomy, a w sekcji hotele i restauracje (sekcja H PKD) – zerowy. Zjawisko to jest typowe dla Podkarpacia po 1989 r. – obserwuje się relatywnie większy niż przeciętnie dla Polski udział inwestycji w przemyśle i relatywnie niższy na tle całego kraju udział inwestycji w sekcjach o charakterze usługowym. Najczęściej wymienianym powodem odmienności tendencji obserwowanych na Podkarpaciu w porównaniu z całą Polską jest niski stopień urbanizacji województwa oraz brak dużych miast o charakterze metropolitalnym, co skutkuje uboższą skalą inwestycji w takich branżach, jak hotelarstwo, gastronomia, transport, łączność czy pośrednictwo finansowe.

Rys. 1. Struktura inwestycji zagranicznych w województwie podkarpackim w 2008 r. według sekcji PKD

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Urząd Statystyczny w Rzeszowie...].

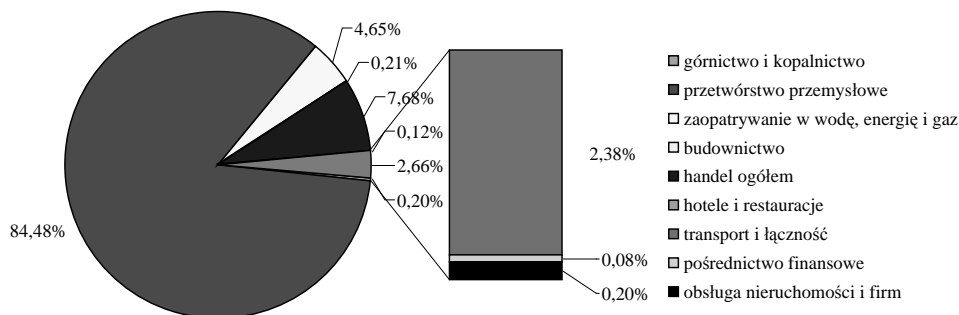
Według stanu na koniec 2008 r. liczba etatów w podkarpackich podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego wyniosła 41,8 tys. Dla porównania, według danych GUS, liczba pracujących na Podkarpaciu według stanu na koniec 2007 r. wyniosła 677,5 tys. [Główny Urząd Statystyczny...]. Około 96% miejsc pracy w firmach zagranicznych przypadało na sektor przemysłu, a 3,1% na sektor handlu. Pozostałe sektory – budownictwo i usługi – wykazują bardzo niewielki udział w województwie. W strukturze inwestorów zagranicznych dominuje przemysł i handel (rys. 2).

Rys. 2. Struktura inwestorów zagranicznych w województwie podkarpackim w latach 1999-2007 według sekcji PKD

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Urząd Statystyczny w Rzeszowie...].

Podsumowując, należy stwierdzić, że pomiędzy liczbą podmiotów w danej branży a skalą nakładów inwestycyjnych zachodzi wyraźna korelacja dodatnia. Najliczniej reprezentowane działy gospodarki pochłonęły dużą część zainwestowanych kwot (zob. rys. 3). W oczach inwestorów zagranicznych nie znajdują uznania te dziedziny, które władze i mieszkańcy Podkarpacia często wymieniają jako najsilniejsze atuty regionu, jak np. ekologia (produkcja żywności) czy walory turystyczne (hotelarstwo) – w branżach tych aktywność inwestorów zagranicznych jest minimalna lub żadna. Stąd wniosek, że polityka inwestycyjna Podkarpacia powinna w następnych latach zostać skierowana na promocję branż z dziedziny ekologii czy turystyki. Zarówno struktura wartości inwestycji w mln USD, jak i odsetek inwestycji w danej sekcji (w procentach) jest bardzo dobrą wskazówką, które sekcje Polskiej Klasyfikacji Działalności są dla Podkarpacia najistotniejsze. Z powyższych względów strukturę branżową inwestycji w województwie podkarpackim należy ocenić pozytywnie.

Rys. 3. Struktura inwestycji zagranicznych w województwie podkarpackim w latach 1989-2007 w mln USD według podsekcji PKD

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Urząd Statystyczny w Rzeszowie...].

Tabela 5. Struktura BIZ w latach 1989-2007 według krajów pochodzenia i rodzaju działalności

Kraj	Inwestycje ogółem		Przemysł i budownictwo		Handel		Usługi	
	mln USD	%	mln USD	%	mln USD	%	mln USD	%
Europa	1542,9	49,1	1 310,3	46,1	182,1	93,8	50,5	55,3
Austria	413,7	13,2	410,8	13,5	2,1	1,1	0,8	0,9
Niemcy	338,9	10,8	272,1	12,9	65,9	34,0	0,9	1,0
Francja	234,8	7,5	186,9	5,9	26,9	13,9	21,0	23,0
Wielka Brytania	147,9	4,7	91,1	3,3	56,6	29,1	0,2	0,2
Szwecja	100,6	3,2	100,6	3,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Włochy	92,6	2,9	92,6	2,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Holandia	87,8	2,8	52,1	1,5	8,9	4,6	26,8	29,3
Szwajcaria	36,3	1,2	36,0	1,4	0,1	0,1	0,2	0,2
Norwegia	30,2	1,0	18,8	0,4	11,4	5,9	0,0	0,0
Portugalia	23,6	0,8	14,3	0,0	9,3	4,8	0,0	0,0
Inne kraje europejskie	36,5	1,2	35,5	1,4	0,5	0,3	0,5	0,3
Ameryka Północna	1422,9	45,3	1 372,4	50,1	9,8	5,1	40,7	44,5
USA	1386,2	44,1	1 345,5	49,1	9,8	5,1	30,9	33,9
Kanada	36,7	1,2	27,0	1,0	0,0	0,0	9,7	10,6
Azja	18,1	0,6	18,1	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Japonia	15,4	0,5	15,4	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Inne kraje azjatyckie	2,7	0,1	2,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Afryka	93,5	3,0	92,7	2,6	0,8	0,4	0,0	0,0
RPA	93,5	3,0	92,7	2,3	0,8	0,4	0,0	0,0
Australia	57,0	1,8	56,7	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Instytucje międzynarodowe	3,2	0,1	3,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Brak informacji o kraju pochodzenia	3,7	0,1	2,7	0,1	0,8	0,7	0,2	0,2
Suma końcowa	3143,3	100,0	2856,1	100,0	193,5	100,0	91,4	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Urząd Statystyczny w Rzeszowie...; Centrum Obsługi Inwestora...].

Badania potwierdziły, że inwestycje zagraniczne w regionie powielają w dużej mierze dotychczasową strukturę przestrzenną gospodarki województwa, faworyzując jednocześnie niektóre ośrodki miejskie kosztem innych. W tym względzie wzmacnia się pozycja Mielca i Stalowej Woli w stosunku do Tarnobrzega oraz Jarosławia względem Przemyśla. Obserwowany wzrost koncentracji inwestorów w Rzeszowie i jego sąsiedztwie potęguje korzystną pozycję tych obszarów. Można zatem stwierdzić, że w efekcie działalności kapitału zagranicznego, pomimo wewnątrzregionalnego zróżnicowania obszarów w regionie, poziom rozwoju gospodarczego Podkarpacia rośnie. Potwierdzeniem tej tezy jest stopniowy wzrost wskaźników inwestycji zagranicznych w regionie, takich jak: wzrost liczby spółek z udziałem kapitału zagranicznego, stopniowy wzrost zatrudnienia w tych spółkach oraz nara-

stający poziom nakładów poszczególnych przedsiębiorstw zagranicznych na inwestycje w województwie.

Znajomość krajów, z których pochodzą najważniejsi inwestorzy, wydaje się istotna z kilku powodów: po pierwsze, z punktu widzenia budowania strategii przyciągania dużego kapitału zagranicznego; po drugie, może dowieść, że małe i średnie inwestycje są rezultatem działania firm pochodzących głównie z jednego kraju. Interesująca wydaje się także odpowiedź na pytanie o specyfikę poszczególnych regionów i sektorów w krajach, z których pochodzą inwestorzy. Tabela 5 prezentuje strukturę geograficzną inwestycji zagranicznych na Podkarpaciu i listę największych inwestorów w regionie w latach 1989-2007.

Analizując strukturę inwestycji zagranicznych w województwie podkarpackim pod kątem kraju pochodzenia, odnotowujemy dominację kapitału z USA. Inwestorzy ze Stanów Zjednoczonych (1386 mln USD) wydali więcej niż razem wzięci inwestorzy (przedsiębiorcy) z czterech kolejnych krajów: Austrii (413 mln USD), Niemiec (339 mln USD), Francji (235 mln USD) i Wielkiej Brytanii (136 mln USD). W porównaniu z całą Polską niskie są na Podkarpaciu inwestycje holenderskie (13,8% ogółu inwestycji w Polsce i tylko 2,7% w województwie podkarpackim), włoskie (5,1% w kraju i 2,3% na Podkarpaciu) oraz belgijskie (odpowiednio 3,6% i 0,2%). Znikome są nakłady firm z krajów sąsiadujących z regionem, tj. z Ukrainy i Słowacji.

Analiza zróżnicowania pochodzenia kapitału według sektorów działalności zwraca uwagę na znaczący udział firm amerykańskich w sektorze przemysłowym, sięgający 49,1%. Wynika to głównie z aktywności czterech dużych inwestorów: Goodyear, United Technologies Corporation, Owens Illinois i Enron Corporation. Łącznie stanowią one 55% ogółu amerykańskich inwestycji w przemyśle. Produkcyjny charakter mają również inwestycje austriackie (fabryki należące do Kronospan Holdings i inwestycje Brau Union w browarze w Rakszawie z lat 2000-2003). Sięgające razem 195 mln USD nakłady firm szwedzkich, australijskich i duńskich zostały poniesione wyłącznie w przemyśle; przykładami mogą tu być wysokie wydatki poniesione przez Lantbrukarnas Ekonomi w zakładach mięsnych w Jarosławiu oraz Alcro Beckers w Fabryce Farb i Lakierów w Dębicy. Podobna koncentracja inwestycji w sektorze przemysłowym (łącznie 18 mln USD) istnieje w przypadku firm azjatyckich.

W ostatnich latach w regionie coraz szybciej rozwijają się firmy należące do szeroko pojętego przemysłu lotniczego, funkcjonujące jako klaster „Dolina Lotnicza”. Duże zainteresowanie zagranicznych firm reprezentujących ten przemysł związane jest z przejściem WSK PZL-Rzeszów przez północnoamerykański koncern United Technologies Corporation. Obecność tych inwestorów nie tylko przyciąga zagranicznych poddostawców, ale i przyczynia się do rozwoju w tej branży firm z kapitałem polskim, np. Sikorsky Aircraft Corporation interesuje się rozpoczęciem produkcji w PZL Mielec. Przemysł lotniczy jest uzupełniany przez co najmniej kilkanaście zakładów, zajmujących się wymagającym dużych kwalifikacji procesem obróbki

aluminium. Dla działalności tych niewielkie znaczenie ma jedna z głównych słabości regionu – duża odległość od rynków zbytu.

Handlową specyfikę wykazują inwestycje niemieckie (grupa Metro) i brytyjskie (Tesco, British Petroleum, Kingfisher), których udział w ogólnej liczbie inwestycji w sektorze przekracza 60%. Inwestycje portugalskie i norweskie są również silnie skoncentrowane na handlu i dystrybucji (hurtownie firmy Eurocash, sklepy Jerónimo Martins Dystrybucja). W porównaniu z przemysłem ponadprzeciętnie wysokie są nakłady kapitału francuskiego (E.Leclerc, Auchan, Leroy Merlin). Wydatki kapitału amerykańskiego nie przekraczają w handlu 10 mln USD.

Aż 88,4% nakładów w usługach (poza handlem) poniosły firmy amerykańskie, kanadyjskie, holenderskie i francuskie. Warto zauważyć, że 72% amerykańskich i holenderskich wydatków w sektorze usług stanowią inwestycje w spółki należące obecnie do grupy Multimedia Polska, a 82% nakładów francuskich poniosła Veolia Transport w związku z przejęciami przedsiębiorstw państwowej komunikacji samochodowej (PKS). W porównaniu z Małopolską w województwie podkarpackim niewielka jest aktywność funduszy inwestycyjnych z Izraela.

Poszczególne miejsca w przestrzeni geograficznej, m.in. regionalnej, mają różną siłę przyciągania mobilnego kapitału zagranicznego. W literaturze funkcjonuje pojęcie „lepkości miejsc” (ang. *sticky places*), obrazujące fakt różnej atrakcyjności poszczególnych obszarów dla inwestorów [Markusen 2006, s. 313] – jedne miejsca skupiają znaczne nakłady inwestycyjne (są „lepkie” dla kapitału), podczas gdy inne są przez inwestorów omijane. Dlatego poznanie geografii inwestycji zagranicznych w skali kraju czy regionu jest istotne, pozwala bowiem określić m.in. wpływ, jaki mają one na zróżnicowanie rozwoju gospodarczego.

4. Ekonomiczne i społeczne efekty inwestycji zagranicznych w województwie podkarpackim

Biorąc pod uwagę przedstawioną wyżej skalę napływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych, można sformułować wniosek, że ich oddziaływanie na gospodarkę regionu jest znaczące. Jak zwykle jednak w przypadku większości zjawisk gospodarczych, ich skutki mogą być zarówno pozytywne, jak i negatywne.

Najważniejszą z potencjalnych korzyści napływu BIZ na Podkarpacie jest zmniejszenie niedoboru kapitału w gospodarce regionu. Oprócz napływu kapitału w postaci BIZ powstają także ułatwienia dostępu do kredytów zagranicznych, oferowanych przez międzynarodowe instytucje finansowe czy rządy państw – pożyczkodawców. Ułatwienia te związane są z lepszym postrzeganiem gospodarki regionu jako bardziej stabilnej, a także samych przedsiębiorstw wzmocnionych obecnością inwestorów zagranicznych [Siemiątkowski 2006, s. 3].

Znaczącą korzyścią jest również udostępnienie polskim przedsiębiorcom na Podkarpaciu międzynarodowych kanałów dystrybucyjnych (przykład firmy Transsystem

z Woli Dalszej koło Łańcuta). W niektórych przypadkach udział zagranicznego inwestora przesądził o możliwości skutecznej prywatyzacji polskich przedsiębiorstw. Nie należy również zapominać o wpływie inwestycji zagranicznych na poprawę konkurencji zarówno na rynku regionalnym, jak i krajowym, i w związku z tym na ograniczenie lokalnych praktyk monopolistycznych. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne wywierają pozytywny wpływ na zatrudnienie, wywołując jego wzrost, a także zwiększając wydajność siły roboczej, co może również prowadzić do wzrostu płac. Siła oddziaływania BIZ na zatrudnienie, wydajność pracy i wzrost płac zależy od kilku czynników, z których najważniejszy jest typ dokonywanych inwestycji.

Inwestycje technologicznie intensywne charakteryzują się z reguły dużą kapitałochłonnością, dlatego też ich oddziaływanie na wyżej wymienione czynniki przeważnie ogranicza się do tworzenia miejsc pracy dla wykwalifikowanej, nielicznej kadry fachowców. W przypadku inwestycji pracochłonnych zazwyczaj tworzy się miejsca pracy dla wielu pracowników o niższych kwalifikacjach [Oziewicz 2008, s. 112-113]. Przykładem w województwie podkarpackim mogą być inwestycje typu *greenfield*, które zapewniają zatrudnienie nie tylko z chwilą rozpoczęcia działalności przedsiębiorstwa, ale i pośrednio w trakcie jego tworzenia. Inwestycjami tego rodzaju są działające na Podkarpaciu hipermarkety, które w 2008 r. zatrudniały ok. 5500 pracowników, zapewniając pracę zwłaszcza osobom o niższych kwalifikacjach. Lokowane na obrzeżach miast centra handlowe (np. hipermarkety Auchan i Leroy Merlin w Krasnem) przyczyniają się do zwiększenia inwestycyjnej atrakcyjności tych często zaniedbanych dzielnic i peryferyjnych obszarów województwa podkarpackiego. Ich sukces przyciąga kolejnych inwestorów, dzięki czemu odciążane są i tak już zatłoczone centra aglomeracji (np. miasto Rzeszów).

Ponadto podmioty z udziałem kapitału zagranicznego bardzo często są poważnymi odbiorcami dla regionalnych producentów, przyczyniając się do gospodarczego ożywienia województwa podkarpackiego. Zatem na napływie zagranicznego kapitału korzysta całe Podkarpacie, którego poziom konkurencyjności na tle innych województw z roku na rok wzrasta. Oprócz bezpośredniego wpływu BIZ na zatrudnienie mogą wystąpić także pozytywne efekty pośrednie w postaci kreowania nowych miejsc pracy w innych gałęziach, związanych np. z transportem, zaopatrzeniem w surowce, półprodukty oraz z innymi usługami dodatkowymi.

Kolejną korzyścią, którą odnosi region – odbiorca BIZ, jest rozwój nauki i techniki. Dokonuje się on na różne sposoby, np. poprzez transfer myśli naukowo-technicznej i nowoczesnych technologii, podnoszenie kwalifikacji kadr (szkolenia, praktyki zagraniczne), tworzenie centrów naukowo-badawczych. Kadra menedżerska po zdobyciu doświadczenia w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego przenosi nabyte umiejętności do rodzimych przedsiębiorstw. Upowszechniają się programy szkoleniowe finansowane przez fundusze i instytucje międzynarodowe.

Wraz z napływem kapitału zagranicznego w województwie podkarpackim promowane są nowe, pozytywne wzorce kulturowe (np. profilaktyka lekarska, innowacyjne metody edukacji) oraz nowoczesne tzw. zdrowe wzorce konsumpcji. W przy-

padku dużej skali napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych poprawia się także wizerunek regionu i jego pozycja na arenie międzynarodowej. Warto zaznaczyć, że wraz z BIZ wzrasta poziom znajomości języków obcych w regionie, wymuszony niejako przez obecność zagranicznych firm. Związane jest to m.in. z wymaganiami stawianymi przez inwestorów przy zatrudnianiu pracowników pochodzących z kraju lokaty [Owczarek 2004, s. 109-111].

Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego mogą również przejść od bezpośrednich inwestorów nowoczesne technologie z zakresu ekologii, co w znacznej mierze powinno przyczynić się do zmniejszenia negatywnych skutków działalności gospodarczej dla środowiska naturalnego na Podkarpaciu. Może to również skłonić krajowe firmy działające w regionie do podjęcia tzw. działań proekologicznych.

Potencjalnie pozytywnym kierunkiem oddziaływania BIZ na gospodarkę województwa podkarpackiego mogą być także zachowania inwestorów zagranicznych dotyczące wypracowanych w przedsiębiorstwach sposobów bezpośredniego inwestowania zysków. Pozytywne oddziaływanie polega na tym, że inwestorzy inwestują wypracowane zyski w kraju, regionie lokaty, zwiększając tym samym wielkość popytu globalnego. Poważne znaczenie mają również inwestycje w odtworzenie zużytej już części majątku trwałego, pozwalające utrzymać produkcję, a pośrednio także zatrudnienie na stałym poziomie, lub ewentualnie powiększyć je.

Pomimo często występującego zjawiska redukcji zatrudnienia przez inwestorów zagranicznych, trzeba również zwrócić uwagę na poprawę jakości zachowanych miejsc pracy. Z reguły miejsca pracy, które nie zostały zlikwidowane, a także miejsca w nowo budowanych zakładach odznaczają się większą pewnością zatrudnienia. Dane Głównego Urzędu Statystycznego oraz dotychczasowe badania inwestycji zagranicznych w kraju i regionie wskazują, że płace w firmach z kapitałem zagranicznym są wyższe niż średnie płace w gospodarce i zwykle wyższe niż przeciętne wynagrodzenia na lokalnym rynku pracy. Wyższe płace powiązane są jednocześnie z wyższą wydajnością pracy w tych zakładach. Znaczne nakłady w firmach z kapitałem zagranicznym przeznaczone są na poprawę warunków pracy oraz podnoszenie kwalifikacji pracowników. Inwestycje zagraniczne w regionie sprawiły również, że wielu wykwalifikowanych pracowników z województwa podkarpackiego znalazło pracę w pobliżu miejsca zamieszkania. Dzięki temu częściowo zahamowano odpływ absolwentów uczelni technicznych z regionu.

Uważa się, że bezpośrednie inwestycje zagraniczne powodują wzrost aktywności gospodarczej, zmniejszenie bezrobocia, wzrost produktywności i transfer zaawansowanych technologii. Przeprowadzone badania sugerują, że w krajach i regionach rozwijających się wzrost wielkości BIZ o jeden punkt procentowy (mierzony jako część PKB) prowadzi do wzrostu dochodu narodowego *per capita* o 0,8 punktu procentowego. Ponadto napływ BIZ sprzyja procesom globalizacji i integracji ekonomicznej regionów danego kraju (w tym także z krajami Unii Europejskiej). W re-

zultacie wzrost wielkości strumienia BIZ uważany jest za sposób na rozwiązanie aktualnych regionalnych i krajowych problemów gospodarczych.

5. Podsumowanie

Wpływ inwestycji zagranicznych na rozwój województwa podkarpackiego należy ocenić pozytywnie. Poza włączeniem sprywatyzowanych przedsiębiorstw w międzynarodowe sieci produkcyjne, inwestorzy zagraniczni mają znaczny wkład w tworzenie nowych miejsc pracy, zwykle lepiej płatnych niż w firmach polskich.

Aktywność kapitału zagranicznego pozwoliła na podtrzymanie lub wykreowanie nowych skupisk przemysłowych w województwie podkarpackim (tzw. klastrer aluminiowy Stalowa Wola–Nisko), a także przyczyniła się do sanacji dotkniętych lub zagrożonych kryzysem gospodarczym monofunkcyjnych ośrodków przemysłowych, takich jak Mielec czy Stalowa Wola. Należy zwrócić także uwagę na wspomagającą rolę kapitału zagranicznego w firmach z dominującym kapitałem polskim. Pozwoliło to na rozwój w regionie wielkich firm, prowadzących działalność na skalę europejską czy światową (Nowy Styl z Krosna, Transsystem z Woli Dalszej koło Łańcuta).

Dominacja inwestorów zagranicznych w przemyśle potwierdza relatywnie silną pozycję Podkarpacia w zakresie dostępności wykwalifikowanych pracowników, których źródłem były w dużym stopniu przedsiębiorstwa powstałe w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Struktura wartościowa nakładów inwestycyjnych zrealizowanych przez podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na Podkarpaciu ukazuje wyraźną koncentrację inwestycji w przemyśle. Badania potwierdziły, że zagraniczni inwestorzy koncentrowali się na zakupie środków trwałych, a w tej grupie głównie na nakładach na nowe obiekty majątkowe (*greenfield*) oraz ulepszenie istniejących. Struktura inwestycji zagranicznych znacząco poprawiała konkurencyjność tworzonych lub przejmowanych zakładów produkcyjnych na Podkarpaciu.

Literatura

- Centrum Obsługi Inwestora *Rzeszowskiej Agencji Rozwoju Regionalnego SA*, <http://www.coi.rzeszow.pl>.
- Cyrson C., *Korporacje wielonarodowe. Prawidłowości ekspansji zagranicznej*, PWN, Warszawa 2006.
- Czerwień E., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w gospodarce krajów wysoko rozwiniętych*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2005.
- Domański B., *Kapitał zagraniczny w przemyśle Polski*, Wydawnictwo Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2001.

- Domański B., Guzik R., Gwosdz K., *Konkurencyjność i ranga wielkich miast Polski w świetle inwestycji zagranicznych firm produkcyjnych*, „Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN” 2000, z. 192.
- Georgica J.P., *Wpływ inwestycji zagranicznych na wprowadzanie nowych technologii społecznych*, [w:] Z. Olesiński (red.), *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*, Warszawa 2006.
- Glikman P., *Pomaga a nie szkodzi*, „Rzeczpospolita” 2000, nr 230.
- Główny Urząd Statystyczny, <http://www.stat.gov.pl> (dostęp 17.01.2009).
- Karaszewski W., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne: Polska na tle świata*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2004.
- Krugman P., Obstfeld M., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze: teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 2003.
- Markusen A., *Sticky places in slippery space: a typology of industrial districts*, „Economic Geography” 2006, vol. 72(2), University of Minnesota, Minneapolis.
- Nytko M., *Model stadiów rozwoju gospodarczego T. Ozawy jako narzędzie prognozy skutków rozwoju bezpośrednich inwestycji zagranicznych w kraju goszczącym*, Wydawnictwo Instytutu Rozwoju Przedsiębiorstw w Krakowie, Kraków 2009.
- Nytko M., *Znaczenie bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla rozwoju gospodarczego Podkarpacia*, Wydawnictwo Instytutu Rozwoju Przedsiębiorstw w Krakowie, Kraków 2009.
- Oziewicz E., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008.
- Owczarek J., Bienias M., *Warunki inwestowania i funkcjonowania zagranicznych firm handlowych*, [w:] A. Szromnik (red.), *Warunki funkcjonowania i rozwoju handlu w Polsce*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004.
- Podkarpacki Urząd Skarbowy w Rzeszowie, www.bip.is.rzeszow.pl/pus.
- Puchalska K., *Ocena koncentracji kapitału zagranicznego w województwie podkarpackim. Regionalizacja a globalizacja we współczesnym świecie*, T. II, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- Raport o stanie inwestycji zagranicznych w województwie podkarpackim do roku 2008*, Małopolski Instytut Gospodarczy, Rzeszów 2008.
- Rymarczyk J. (red.), *Handel zagraniczny. Organizacja i technika*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.
- Rymarczyk J. (red.), *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006.
- Siemiątkowski P., *Potencjalne korzyści i zagrożenia dla kraju importera bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ)*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu, Toruń 2006.
- Urząd Statystyczny w Rzeszowie, www.stat.gov.pl/rzesz/index_PLK_HTML.htm.
- Weresa M., *Skutki inwestycji zagranicznych dla gospodarki kraju przyjmującego doświadczenia Polski*, „Zeszyty BRE BANK-CASE” nr 62, Warszawa 2002.

THE IMPORTANCE OF FOREIGN INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT OF PODKARPACIE REGION

Summary: Foreign influence on the development of Podkarpacie region should be assessed positively. Value structure of investment made by entities with foreign capital participation in Podkarpacie shows a clear concentration of investment in the industry. The studies have confirmed that foreign investors have focused on the purchase of fixed assets and in this group primarily on the expenditure on new property objects (greenfield) and on the improvement of existing ones. The structure of foreign investment significantly improved the competitiveness of the created or acquired manufacturing facilities in Podkarpacie region.